

ספרות עברית וכללית

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון: סיפור קצר

פרק שני: דרמה

פרק שלישי: רומאן ונובלה

פרק רביעי: שירה (שירת ימי הביניים, שירת אורי צבי גרינברג, "על השחיטה" מאת חיים נחמן ביאליק,

שיר שלא נלמד)

מארבעת הפרקים עליך לבחור בשלושה פרקים ולענות על השאלות לפי ההוראות בכל פרק (לכל פרק — $33\frac{1}{3}$ נקודות).

ג. חומר עזר מותר בשימוש: רשימת יצירות.

ד. הוראות מיוחדות: (1) רשום בראש כל תשובה את מספר הפרק ואת מספר השאלה שבחרת לענות עליה.

(2) לנבחנים אינטרניים: חובה לצרף למחברת הבחינה את רשימת היצירות שנלמדו.

לנבחנים אקסטרניים ונבחני משנה: תימסר רשימת יצירות.

(3) אין להדגים באמצעות אותה היצירה בכמה תשובות.

(4) שים לב לכתב, לכתוב, לפיסוק ולכללי הדקדוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – סיפור קצר

אם בחרת בפרק זה, ענה על שתיים מן השאלות 1-3 (לכל שאלה – $16\frac{2}{3}$ נקודות).
אין להדגים באמצעות אותה היצירה בכמה תשובות.

שים לב: בשאלות 1-2 אפשר לענות גם על פי הסיפור "חלום בדמי כבוד" מאת גרמאו מנגיסטו.

1. בסיפורים קצרים רבים יש ביקורת על הערכים של החברה המתוארת בהם או על ההתנהגות של הדמות המרכזית. כלפי מי או כלפי מה מופנית הביקורת באחד מן הסיפורים הקצרים שלמדת? הסבר והדגם כיצד הביקורת באה לידי ביטוי בסיפור.
2. הדמויות ביצירות ספרות יכולות לעורר בקורא תגובות כמו הזדהות, חמלה, סלחנות, דחייה, זלזול. תאר את יחסך לדמות מרכזית בסיפור קצר שלמדת, והסבר מה גרם ליחס זה (למשל ההתנהגות של הדמות, המראה החיצוני שלה, היחסים שלה עם דמויות אחרות).
3. חלום בדמי כבוד / גרמאו מנגיסטו
לפניך דברים שאמאוייש מנשה אומרת לכוהן בטיבבו. קרא אותם, וענה על השאלה שאחריהם.
"אולי ביום מן הימים נשבה רוח רעה בעיר הקודש והעיפה כל כתרי הכבוד מראשי הכוהנים והמלכים והשליכה אותם מחוץ לגבולות המדינה, ומאותו זמן הדורות גדלים בלי כוהנים, בלי מלכים ובלי כבוד".
הסבר כיצד דברים אלה מבטאים את התנפצות החלום של העולים החדשים מאתיופיה בנוגע לארץ-ישראל. בתשובתך הבא מן הסיפור שלוש דוגמאות להתנפצות חלומם.

פרק שני – דרמה

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 4-9 ($33\frac{1}{3}$ נקודות).

4. טרגדיות של סופוקלס: "אנטיגונה", "אדיפוס המלך"
טרגדיות של שקספיר: "המלט", "המלך ליר", "מקבת", "אותלו", "רומיאו ויוליה"
 הגיבורים בטרגדיה מתאפיינים ברגשות סוערים ובדחפים ויצרים עזים.
 הסבר והדגם קביעה זו על פי הטרגדיה שלמדת.
5. אנטיגונה / סופוקלס
 ענה על שני הסעיפים א-ב.
 א. תאר את שני המפגשים בין אנטיגונה לבין איסמנה בטרגדיה, והסבר באיזה שלב בעלילת הטרגדיה מתרחש כל אחד מהם. (16 נקודות)
 ב. הסבר את התרומה של כל אחד מן המפגשים שכתבת עליהם בסעיף א לאפיון של הדמויות אנטיגונה ואיסמנה ולבניית המשמעות של הטרגדיה. ($17\frac{1}{3}$ נקודות)
6. אדיפוס המלך / סופוקלס
 ענה על שני הסעיפים א-ב.
 א. כיצד באה לידי ביטוי בטרגדיה דבקתו של אדיפוס בַּאמת? הסבר את דבריך ובסס אותם על שלוש דוגמאות מן המחזה. ($23\frac{1}{3}$ נקודות)
 ב. על פי סיום המחזה, האם לדעתך תמיד כדאי לדבוק בַּאמת? הסבר והדגם את דבריך. (10 נקודות)
7. טרגדיות של שקספיר: "המלט", "המלך ליר", "מקבת", "אותלו", "רומיאו ויוליה"
 מונולוג, אירוניה טרגית (פער בין ידיעת הצופים ובין הידיעה של דמות במחזה או דמויות בו) ואנלוגיה (ישירה או ניגודית) בין תמונות בטרגדיה הם אמצעים דרמטיים המאפיינים טרגדיות של שקספיר.
 בחר בשניים מן האמצעים האלה. הסבר כיצד הם באים לידי ביטוי בטרגדיה שלמדת, וכתוב מהי תרומתם לאפיון הדמויות ולבניית משמעות המחזה.

מחזה מודרני

8. הסבר והדגם כיצד גילויים של דיכוי או פגיעה בכבוד האדם באים לידי ביטוי במחזה המודרני שלמדת. מהי תפיסת העולם של המחבר העולה מגילויים אלה? נמק והדגם את דבריך.
9. ענה על שני הסעיפים א-ב.
- א. ציין אחד מן הנושאים המרכזיים במחזה מודרני שלמדת, וכתוב כיצד נושא זה בא לידי ביטוי במחזה. הסבר והדגם את דבריך. (15 נקודות)
- ב. תאר שני דיאלוגים או שני אירועים או דיאלוג ואירוע במחזה, והסבר את תרומתם לעיצוב הנושא שכתבת עליו בסעיף א. ($18\frac{1}{3}$ נקודות)

פרק שלישי – רומאן ונובלה

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 10-12 ($33\frac{1}{3}$ נקודות).

שים לב: על שאלות 10-11 אפשר לענות גם על פי הרומאן "1984".

10. הסבר והדגם כיצד מעוצב ברומאן או בנובלה שלמדת המתח בין השאיפות של הדמות המרכזית ובין נסיבות חייה. בתשובתך כתוב גם אם הדמות נאבקת בנסיבות אלה ומנסה להגשים את שאיפותיה או משלימה עם נסיבות חייה. הסבר והדגם את דבריך.

11. ענה על שני הסעיפים א-ב.

א. ביצירות רבות מתואר עולם שיש בו פגמים, עוולות, אי־צדק וחוסר שוויון. כיצד תיאור כזה של העולם בא לידי ביטוי ברומאן או בנובלה שלמדת? הסבר והדגם את דבריך. (20 נקודות)

ב. האם ברומאן או בנובלה שלמדת נרמזת אפשרות לשפר או לתקן עולם זה? הסבר והדגם את דבריך. ($13\frac{1}{3}$ נקודות)

12. 1984 / ג'ורג אורוול

בסיום הרומאן נאמר על וינסטון סמית כי "אוהב הוא את האח הגדול". תאר את התהליך שגרם לוינסטון סמית לאהוב את האח הגדול.

פרק רביעי — שירה

(שירת ימי הביניים, שירת אורי צבי גרינברג, "על השחיטה" מאת חיים נחמן ביאליק, שיר שלא נלמד)

אם בחרת בפרק זה, עליך לענות על שתיים מן השאלות 13-21:
 על שאלה אחת משירת ימי הביניים או משירת אורי צבי גרינברג (שאלות 13-19)
 ועל שאלה אחת משירת ביאליק או שיר שלא נלמד (שאלות 20-21)
 (לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות).

ענה על אחת מן השאלות 13-19.

שירת ימי הביניים

13. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ראה שמש / שלמה אבן-גבירול

ראה שמש לעת ערב אדמה / כאלו לבשה תולע למכסה,
 תפשוט פאתי צפון וימין / ורוח ים בארגמן תכסה,
 וארץ - עזבה אותה ערמה / בצל הלילה תלין ותחסה,
 והשחק אזי קדר, כאלו / בשק על מות יקותיאל מכסה.

פרט את השלבים השונים בתהליך המתואר בשיר, והסבר את תרומתם לבניית המשמעות של השיר.

14. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

לאטף דברי שירך / שלמה אבן-גבירול

לאטף דברי שירך, דבורה, / אשר קרית "שמע" מפיה יקרא,
 מיחדת ומארכת ב"אחד" / ומתזת בזכר רם ונורא,
 אשר נתן דבש תחת לשונך / ושם לך להדף אויבך מרה.
 הלא אם את בעיניך קטנה - / כבודך את ולך משפט בכורה.
 חמודות טהרו אותך, ואינך / כשרך עוף אבל צפור טהורה.

בשיר זה הדבורה מוצגת כיצור מורכב ומעורר עניין.

הסבר והדגם קביעה זו.

15. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

כְּתוּבוֹת פְּסִים / משה אבן-עזרא

כְּתוּבוֹת פְּסִים לְבֵשׁ הַגֵּן / וּכְסוֹת רִקְמָה מִדֵּי דְשָׂאוּ,
וּמַעִיל תְּשַׁבֵּץ עֵטָה כָּל־עֵץ / וּלְכַל־עֵינֵי הָרָאָה פְּלֹאוּ.
כָּל צִיץ חֲדָשׁ לְזִמְנוֹ חֲדָשׁ / יֵצֵא שׁוֹחֵק לְקִרְאֵת בּוֹאוּ,
אַךְ לְפָנֶיהֶם שׁוֹשֵׁן עֵבֶר, / מְלֶךְ, כִּי עַל הַיּוֹם כָּסְאוּ.
יֵצֵא מִבֵּין מְשֻׁמֵּר עָלָיו / וַיִּשְׁנֶה אֶת בְּגָדֵי כְּלָאוּ.
מִי לֹא יִשְׁתָּה יֵינוּ עָלָיו / הָאִישׁ הַהוּא יִשָּׂא חֲטָאוּ!

הבא מן השיר שניים מן השיבוצים או הארמזים, והסבר את תרומתם להבנת הרעיון המרכזי בו.

שירת אורי צבי גרינברג

16. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריי.

שיר אמי והנחל / אורי צבי גרינברג

ואולי אל הנחל ההוא מימי הנערות
 השוטף פי סדגו של העץ הפרות
 המלחך את גדרות הזרדים החומים
 של גני הפרות שם, תבוא הנערה
 אדמת השער, היא אמי... דמדומים.
 ותפוט בגדיה ובכתנת משיה
 תרד שם בנחל, אראנה שוחה:
 אלהית היא במים נאנה בכחה!
 דומיה וניחוח פרות מסביב.
 ואני עוד אינני ביקום ואבי
 עודו עלם בנוף בית אמו ואביו.

והנה היא עולה מן הנחל... אמי:
 הנערה הברה אדמת השער
 בלבנת הבתולים בכתנת משיה
 ואין היא רואה את בנה המבגר
 העומד ורואה את אמו בעולם
 ונערה היא בטרם-עת-אם, באשיה
 נוגה ראשה בערב יום אל גדרות
 הזרדים החומים
 של גני הפרות,
 שנוספה על מתקם מתיקות דמדומים..

הה הכסיף זה הראש והשג זה הראש
 עדי שנכפש בדמו בעפר
 שנשפף בידי גוי גרמני באכזר.
 והבן לא שלם ואת הבור לא חפר.

כיצד תיאורי הטבע והסביבה בשיר מעצבים את דמות האם ואת הרגשות של בנה כלפיה?
 הסבר והדגם את דבריך.

17. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

שיר נס השיר / אורי צבי גרינברג

כל שיר אֶמְתִּי – הוא נֶס:
 הוא פְּתִיחַת הַשָּׁעַר וְהַפְּשֻׁלַת הַיִּלּוֹן:
 מְשִׁיב רֵיחוֹת הַנִּיחוּחַ מִן הַשָּׂדֶה הָאָבוֹד:
 מְאָבִי הַנַּחַל וּמְנַפֵּשׁ הַבְּאֵר וְהַקִּילּוֹן:
 לְשֵׁם עֲפוֹת צִפְרִים בְּעֵינַיִם סְגוּרוֹת:
 כְּנֶף לְמִטָּה וְכֶנֶף לְרוֹם –

הִילְדוֹת הֵיא מְעַבֵּר מְזָה שֶׁל הַתְּהוֹם:
 הַשָּׁמֶשׁ עוֹלָה שָׁם כְּלֵב הַלְּבָבוֹת הַקּוֹרְנִים
 בְּשֶׁאֲגַת כְּסוּפָם לְמַעַלָּה מִן חֵלוֹם.

אֲנִי מְמַשֵּׁשׁ אֶת הָעֲנָפִים וְגִזְעֵי הָעֵצִים הַחֲמִים
 אֶת הַרְגָּלִים הַדְּקוֹת שֶׁל אֵילוֹת הַשָּׂדֶה
 וְאֵת גּוֹפָן,
 וְאַחֲרַי צְפוֹר מְדַדְּה־שָׁם גַּם אֲנִי מְדַדְּהָ.

הָאֵם אֵינְנָה, לֹא אֲדַע מְקוֹם עֲפָרָה
 אֶךְ טְבוּעָה הֵיא בְּמַהוּתִי בְּכֶסֶף שִׁיבְתָה וְתַמַּת הַנְּעֵרָה.
 וְשִׁיר הָעֵרֶשׁ עַל גְּדֵי הָאֶהָב
 שֶׁנֶּסַע לְסַחֵר מְגִדִים
 צִימוּקִים וּשְׁקֻדִים וּוְרָדִים
 הוֹמָה בְּלֵב כְּכַנְרַת נְגוּנָיו שֶׁל הָאֵב.
 אֲנִי אוֹהֵב הַמְּאֻכָּלִים וְהַבְּשָׁמִים שֶׁהוּא אֹהֵב
 וְכוֹאֵב כְּאֵב גְּלוּת הַשְּׂכִינָה אֲשֶׁר הוּא כְּאֵב.

כיצד מתוארים בשיר זה הטבע ודמויות האם והאב? הסבר מה תיאורים אלה מלמדים על היחס של המשורר לטבע, לאימו ולאביו. הדגם את דבריך.

18. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריך.

תְּפִלָּה אַחֲרוֹנָה / אורי צבי גרינברג

הִרְכִּינֵנוּ, אִם רְצוֹנְךָ בְּכֶךָ, כְּאִשֶּׁר תִּכְּף אֵילָנוֹת
בְּכֶכֶד הַבְּרָכָה הַמְתוּקָה מִתְמוּז עַד תִּשְׂרִי,
כִּי גַם אָנוּ עֲצִיף עִם יְבוּל הַיְגוּנִים הַכְּבֵד;
אִךְ אַל נָא תַעֲקֹרְנוּ מִשִּׁרְשׁ זֶה הָאֲדָמָה,
כִּי בְּחֲרָנוּ לְהִיּוֹת בָּהּ כְּמוֹ שְׂשִׁיתֶלֶת אוֹתָנוּ
בְּעִגּוֹל הַיָּמִים וְהַלִּילוֹת.

אִם גָּזַר הוּא מִפִּיךָ: בַּל יִגַע מִצְחָנוּ בְּגִבְהוֹת
וְלֹא נַעֲפִיל עַל שְׁלֵבִים בְּסֵלִם הַזָּהָב בְּחִזּוֹן -
תִּנְנֵנוּ וְנִכְרָה בְּרִית עִם אֲדָמָתְךָ הַחִיָּה
בְּעִמְקֵי הָאָדָם הַיָּפָה,
וּבְלוּחַ חַיֵּינוּ מְחַה שְׁלוֹשׁ אוֹתִיּוֹת: מוֹת.

העצים והאדמה הם סמלים מרכזיים בשיר זה.

הסבר את תרומתם לבניית משמעות השיר.

19. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריי.

אליהו הנביא / אורי צבי גרינברג

...שְׁשָׁה מִלְיוֹנִים כּוֹסוֹת אֱלֹהֵי בְּדָם תַּחַת יַיִן.
שְׁשָׁה מִלְיוֹנִים בְּגִיחֵרֶיךָ, כִּי הִנֵּם בְּמַתִּים.

לא יבוא אליהו לִפְקֹד נוֹיָהֶם,
שֶׁם יוֹשְׁבֵים הַמְרֻצָּחִים;
וְיָדוּ לֹא תִגַע בְּכַפּוֹת הַמְנַעוּל.

לא יבוא אליהו לְטֵעַם מְכוֹסוֹת
בְּהֵן דָּם תַּחַת יַיִ"שׁ לְסֻעוֹדַת הַגּוֹיִים.

יֶרַח שֶׁל פֶּסַח וּשְׂדֵה כּוֹכְבִים...
דּוּמְיָה, דּוּמְיָהוּ – –

אֶפְלוּ בַחֲלוּם לֹא אֶקְלַע אֱלֹהֵי!
צָרִיךְ לַעֲבֹר יָם אֶפְלוּ בַחֲלוּם – –

הוא נִשְׁאָר על קְבֵרוֹת־יְהוּדִי־בְכֹאֲבָם:
הֵם אֶהְבוּהוּ וְהוּא אֶהֱבָם.

הֵם הָיוּ סְבֻלָּנִים וְרָצוּ לְחִפּוֹת לוֹ,
אֲבָל הַגּוֹיִים לֹא נִתְּנוּ לְחִפּוֹת.

הוא נִשְׁאָר על קְבֵרָם: הַיְהוּדִי הַיְחִיד
לְבִלְתִּי מְרָמָה... כְּאִמְרַת הַגּוֹיִים,
כִּי אֵינְנוּ גּוֹף חַי מִבְּשָׂר וּמִדָּם.

שֶׁם יֵשֵׁב לוֹ בְּדָד, שֶׁם יֵשֵׁב לוֹ יָדָם
יוֹמָם וְלַיִל בְּאֶבְלוֹ סְחוּר סְחוּר,
חֶרֶף וְקִיץ, גֶּשֶׁם וּכְפוּר.

לא יִקְצֹף עָלָיו גּוֹי, לֹא יִנְבַח עָלָיו כָּלֵב,
כִּי אֵינְנוּ גּוֹף חַי מִבְּשָׂר וּמִדָּם.

הוא רוֹחְנוּ בְלִבָּד, הוא הַדְּוִי לְלֹא דְמוּת,
תַּחֲתֵיו גּוֹלְלִים: מְרַחֲקִים־מְרַחֲקִים
וְזֻעָמִים חֲנוּקִים:

כִּי לֹא תִנְחוּמִים
כִּי לֹא שְׁלוּמִים – –

בשיר זה חוזרים המשפטים "לא יבוא אליהו" ו"הוא נשאר".

הסבר והדגם את התרומה של חזרות אלה לבניית משמעות השיר.

ענה על אחת מן השאלות 20-21.

שירת ביאליק

20. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

על השחיטה / חיים נחמן ביאליק

<p>בית 3 ואם יש צדק – יופע מיד! אך אם אחרי השמדי מתחת רקיע הצדק יופיע – יגרגר נא כסאו לעד! וברשע עולמים שמים ימקו; אף אתם לכו, זדים, בחמסכם זה ובדמכם חיו והנקו.</p>	<p>בית 1 שמים, בקשו רחמים עלי! אם יש בכם אל ולא בכם נתיב – ואני לא מצאתיו – התפללו אתם עלי! אני – לבי מת ואין עוד תפלה בשפתי, וכבר אזלת יד אף אין תקוה עוד – עדמתי, עדאנה, עדמתי?</p>
<p>בית 4 וארור האומר: נקם! נקמה כזאת, נקמת דם ילד קטן עוד לא ברך השטן – ויקב הדם את התהום! יקב הדם עד תהומות מחשכים, ואכל בחשך וחתר שם כלימוסדות הארץ הנמקים.</p>	<p>בית 2 התלן! הא צנאר – קום שחט! ערפני כפלב, לה זרע עם קרדם, וכל הארץ לי גרדם – ואנחנו – אנחנו המעט! דמי מתר – הך קדקד, ויזנק דם רצח, דם יונק ושב על כפתנתך – ולא ימח לנצח, לנצח.</p>

פרש את הבית האחרון בשיר, והסבר כיצד הוא מתקשר לרעיון הנקמה המובע בשיר.

שיר שלא נלמד

21. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריי.

ספר שמות / מרדכי גלדמן*

האם צְרִיכִים אָנוּ שֵׁם אֶחָד?

וּמְדוּעַ לֹא יִתְרַבּוּ שְׁמוֹתֵנוּ
כְּפִרְחֵי הַיּוֹדִים שֶׁל הַרְדּוּף קוֹדֵר?

נַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם לְאַהֲבָה
וְשֵׁם לְשִׂנְאָה
שֵׁם יְלֻדוֹתֵי וְשֵׁם גְּבוּרָה
שֵׁם יוֹמֵי וְשֵׁם לַיְלֵי
שֵׁם סוּדֵי וְשֵׁם מְפָרֵשׁ
שֵׁם רֵאשׁוֹן וְשֵׁם אֶחָרוֹן
שֵׁם חוֹרֵץ-גּוֹרֵל בְּפִי הַיּוֹרֵנוּ
הַדּוֹמְמִים כְּבָר כְּהָרִים מְעַרְפְּלִים
וְשֵׁם לְעוֹס בְּפִי בְּגִינוּ וּבְנוֹתֵינוּ
הַחוֹלְמִים אֶת שְׁמוֹתֵיהֶם הַצְּלוּלִים
שֵׁם רְשׁוּם בַּחוּל
שֵׁם חָקוּק בְּאָבֶן
שֵׁם רְשׁוּם עַל מֵים מִתְגַּלְגְּלִים

אוּ אוֹלֵי יְהִי שְׁמֵנוּ אֶחָד וְיַחֲדֵי -
אַהֲיָה

בשיר זה המשורר מציע לתת לאדם כמה שמות. שמות אלה מבטאים צדדים שונים באישיותו של האדם ושלבבים בחייו. הסבר קביעה זו, ובסס את הסברך על ארבע דוגמאות מן השיר.

* מרדכי גלדמן הוא משורר, פסיכולוג, אומן פלסטי, מבקר ספרות ואומנות וחתן פרס ביאליק למפעל חיים בשירה לשנת תשע"א. מספריו: חלון, 1980; עין, 1993; שיר הלב, 2004. השיר "ספר שמות" התפרסם בספר "הו קירי יקירי", הוצאת קשב לשירה, 2000, עמ' 103.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך